

МИХАЙЛИЧЕНКО

Микола

Суми

Історик, краєзнавець, викладач

Кандидат історичних наук (2012).

Член Національної спілки краєзнавців України (2010).
Відповідальний секретар Сумської обласної організації НСКУ.

Закінчив історичний факультет Сумського державного педагогічного університету (2005). З 2012 р. працює в Сумському національному аграрному університеті.

Коло наукових інтересів – історія слобідського дворянства, історія Української революції 1917–1921 рр., військово-історична фотографія.

Автор близько 50 наукових праць, кількох фотодокументальних виставок, зокрема «Кольори революції» (Сумська міська галерея, квітень 2019 р.).

Основні праці історико-краєзнавчого характеру:
«Дворянство Лебединського повіту Харківського намісництва за абетковими списками 1786 р.» (2010),
«Дворянство Миропільського повіту за абетковими списками 1786 року» (2016), «Родовідна дворянська книга Харківського намісництва: особливості формування та інформаційний потенціал» (2016), у співавторстві – «Красовські: походження та персональний склад слобідської гілки шляхетсько-старшинського і дворянського роду» (2014), «Український старшина Микола Георгійович Кобеляцький: начерк біографії» (2019).

ВІЙСЬКОВА МОДА ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Ця стаття є спробою охарактеризувати військовий одяг збройних формацій, які боролися за владу в Україні у 1918–1921 рр. Військова мода того часу характеризується певними спільними рисами, зумовленими розвитком і поглибленням тих модних тенденцій, які були закладені ще за часів Першої світової війни.

Почнемо ми з еволюції російського військового костюму періоду Першої світової війни, оскільки більшість вояків-учасників збройного протистояння часів революції служили саме в російській армії. А отже, були виховані на російських мілітарних традиціях, у тому числі і тих, які стосувалися носіння військового одягу. Напередодні і протягом Першої світової війни було запроваджено низку нових предметів вояцького гардеробу, зокрема: польову сорочку («рубашу»), яка була більш зручною, ніж похідний мундир; папаху, яка добре захищала голову і обличчя від морозу; ватяні куртки та шаровари; пілотки («складные шапки») тощо.

Одночасно відбуваються зміни «знизу», не регламентовані та не унормовані, викликані двома головними мотивами: зробити одяг а) більш зручним і функціональним і б) додати до костюму елементи

1. Приклад носіння нерегламентованих предметів одягу – френчів та гімнастерок вільного крою

шику. Виходячи з цих мотивів «статутні» предмети уніформи видозмінюються: польові сорочки отримують кишені, манжети й манжетні хлястики; гудзики на шинелях і кокарди на головних уборах обшиваються тканиною захисного кольору; кашкети набувають специфічного крою з опущеними донизу краями тулії.

Модними стають елементи уніформи, характерні для окремих «престижних» родів військ, зокрема шкіряні куртки (шкіряний одяг був запроваджений для авіаторів і екіпажів броневих автомобілів). Повсюдно поширюються підбородочні ремені на кашкетах (їх носіння передбачалося кавалеристами, артилеристами, військовими залізничниками та авіаторами). Популярністю користувалися папахи довільного крою. Зокрема «сибірки» або «маньчжурки», що увійшли в моду ще за часів російсько-японської війни. Пізніше, вже в роки Революції, серед кавалеристів поширеним стало носіння елементів уніформи кавказьких козацьких та «инородческих» частин, зокрема бурок та черкесок.

З'являються не передбачені наказами елементи одягу. При цьому можна відмітити як вплив цивільної моди (поява у армії бекеш, кожусків та іншого верхнього одягу різноманітного крою), так і уніформістичних традицій інших армій, у першу чергу британської. Під впливом британського військового костюму в російській армії поширюються френчі, розповсюджується носіння черевиків з об-

мотками, а на кінець війни і м'яких кашкетів – тренч-кепів. Під впливом європейської військової моди широкого розповсюдження набувають бриджі та галіфе. Деякого поширення серед офіцерів отримує німецька мода на носіння хутряних комір'їв на шинелях.

Певний вплив на військову моду періоду революції справила й австро-угорська традиція військового костю-

2. Фото українських вояків. Кінець 1917 – початок 1918 рр.

3. Генерал-хорунжий Ю. Тютюнник

му. У австро-угорській армії чи не вперше почали шити уніформу не з сукна, а з більш дешевого вельвету. Також існувала практика підбою кавалерійських бриджів шкірою, в місцях, які найшвидше витиралися сідлом. Як ми бачимо зі світлин (зокрема, відомого фото генерала Юрія Тютюнника), ці практики підхопили деякі модники періоду Революції.

Поширення в українській та польській арміях набула і така австро-угорська практика, як носіння офіцерами солдатських багнетів або траншейних ножів (з офіцерськими темляками), якими вони замінювали незручні в польових умовах шаблі.

Армії, що виникли у результаті Революції та розпаду трьох європейських імперій, увібрали, продовжили та розвили ті тенденції військової моди, які були поширені в арміях-попередницях. Одночасно вони намагалися створити власні традиції військового костюму.

Так, ще в період Першої світової війни січові стрільці розробили власну уніформу. Вона, зокрема, включала в себе досить своєрідний головний убір – шапку-мазепинку, що імітувала форму козацьких шапок. Згодом мазепинка стала частиною польового однострою Галицької армії (хоча найбільшого поширення в УГА набули тренч-кепи).

Характерною особливістю українських збройних формацій періоду Революції стала популярність «козацьких» мотивів в уніформі – шапок зі шликами, жупанів, чумарок, широких шароварів. Цікаво, що в деяких випадках така «історична» уніформа була запроваджена цілком офіційно. Так, відповідно до наказу Головної управи Війська УНР від 8 січня 1919 р. уніформа старшин, урядовців і козаків Армії УНР мала включати сиву бараксову шапку зі шликом та сірий жупан. До парадної ж уніформи належали: «1. Шапка чорного барашку, з сукняною вставкою по кольору зброї, обшитою брузументом срібним, з білим султаном, з кокардою під ним – для усіх однакова. 2. Синій жупан історичний, обшитий срібним брузументом на комір'ї, полах, знизу та на рукавах вугловаті клапани, які пови-

4. Головний отаман С. Петлюра. 1920 р.
(добре помітно траншейний ніж із офіцерським темляком)

нні бути кольорові по роду зброї, пояс з матерії кольору по роду зброї. Шаровари козацькі широкі і у всіх червоні. Чоботи чорні, холяви до колін». Проте, вже у квітні 1919 р. командування Армії УНР відмовляється від жупанів та шапок зі шликами на користь френчів та тренч-кепів. Щоправда, замість російських шинелей передбачалося носіння українських чумарок, проте їх масовий пошив так і не було налагоджено.

Унікальний, несхожий на однострої «буржуазних» армій, військовий костюм намагалися запровадити в Червоній Армії у 1919 р. Він включав у себе шапку-богатирку, шинель-

каптан та шкіряні лапті. Останні елементи уніформи не прижилися, а червоноармійський шолом, за яким врешті-решт закріпилася назва «будьонівка», використовувався аж до Другої світової війни, ставши одним із символів РСЧА.

Строкатість в уніформі була характерною для Збройних Сил Півдня Росії, у складі якої перебували так звані «кольорові частини», що мали власні однострої. Так, вояки Корніловської дивізії носили червоно-чорні погони та відзнаки із зображенням «адамової голови», що мало підкреслювати їх зневагу до смерті.

Впізнаваними елементами уніформи польської армії були кашкети: круглий – мацеювка (використовувалася у Польських легіонах Ю. Пілсудського) та квадратний – рогатувка (у вересні 1919 р. запроваджена в якості стандартного військового головного убору).

Отже, військова мода періоду Революції мала низку спільних рис, елементів, у більшій чи меншій мірі характерних для усіх мілітарних формувань революційної доби. Одночасно в протиборчих арміях виникають власні, часто досить унікальні однострої та системи знаків розрізнення.

**Світлини 1,2,5 і 6 – з колекції автора.*

Михайліченко Микола. Військова мода доби української революції 1917–1921 років

URL: <http://history.sumy.ua/news/9037-viiskova-moda-doby-ukrainskoi-revoliutsii-19171921-rokiv.html>

5. Червоноармійці. Київ, 1920 р.

6. Польський вояк в мацеювці.
Літо 1919 р.